

پژوهش‌های ایرانی

گاشای زرتشت

رضامادی غیاث‌آبادی

متن گاشای بر اساس گزارش:

پرادز اُکُور شِروُ

با یاری:

بابک صالحیان

تهران ۱۳۹۲

عنوان قراردادی: اوستا . یسنا . گاهان . فارسی . شرح
 عنوان و نام پدیدآور: گائای زرتشت / رضا مرادی غیاث آبادی؛ متن گائا براساس گزارش پراذر اکتور شروو، با یاری بابک صالحیان.
 مشخصات نشر: تهران: رضا مرادی غیاث آبادی (پژوهش های ایرانی)، ۱۳۹۲.
 مشخصات ظاهری: ۱۴۴ ص.
 شابک: 978-964-6303-46-1
 فهرست نویسی: فیپا
 موضوع: اوستا . یسنا . گاهان -- نقد و تفسیر.
 شناسه افزوده: مرادی غیاث آبادی، رضا، ۱۳۴۲ -
 شناسه افزوده: صالحیان، بابک، ۱۳۴۷ -
 شناسه افزوده: شروو، پراذر اکتور، ۱۹۴۴ - م.
 شناسه افزوده: Skjaervo, Prods Oktor
 رده بندی کنگره: DSR۴۷۳ ۱۳۹۱ الف
 رده بندی دیویی: ۲۱۵/۸
 شماره کتابشناسی ملی: ۲۸۶۵۳۸۵

گائای زرتشت

رضا مرادی غیاث آبادی

متن گائا بر اساس گزارش پراذر اکتور شروو
 با یاری بابک صالحیان

طرح و نشر
 پژوهش های ایرانی / مؤلف

لیتوگرافی و چاپ
 طاووس رایانه / کاوا

چاپ نخست ۱۳۹۲

۱۰۰۰ نسخه

همه حقوق محفوظ

نشانی صندوق پستی ۳۵۵-۱۳۱۴۵ تهران

تلفن ۴۴۱۷۶۱۱۰ (۹۸۲۱)

www.ghiasabadi.com / reza@ghiasabadi.com

شابک ۱ ۴۶ ۶۳۰۳ ۹۶۴ ۹۷۸

۱۲۰۰۰ تومان

از همین نویسنده

- فرهنگنامه عکس ایران، چاپ سوم، ۱۳۹۲
نقشه باستانی ایران، چاپ چهارم، ۱۳۸۶
نگاره‌های پیش از تاریخ ایران، ۱۳۷۶
سنگ‌نوشته‌های فارسی باستان، ۱۳۷۷
کتیبه بیستون، چاپ سوم، ۱۳۸۴
رصدخانه خورشیدی نقش‌رستم، ۱۳۷۸
رصدخانه نیمروز، ۱۳۷۸
نظام گاهشماری در چارتاقی‌های ایران، ۱۳۸۰
تخت جمشید، چاپ دوم، ۱۳۸۱
نقش‌رستم و پاسارگاد، ۱۳۸۰
تردید در فرضیه مهاجرت آریاییان و چگونگی آب‌وهوا و دریا‌های باستانی ایران، چاپ سوم، ۱۳۸۴
اوستای کهن و فرضیاتی پیرامون نجوم، شناسی بخش‌های کهن اوستا، چاپ دوم، ۱۳۹۱
بناهای تقویمی و نجومی ایران، ۱۳۷۶
راه شیراز، ۱۳۸۳
خانه مادریرگ، ۱۳۸۳
راهنمای زمان جشن‌ها و گردهمایی‌های مردمی ایران، چاپ دوم، ۱۳۸۷
زادروز فردوسی، ۱۳۸۴
جشن‌های مهرگان و سده، ۱۳۸۴
نوروزنامه: پنجاه گفتار در پژوهش‌های ایرانی، ۱۳۸۶
اسپیت‌نامه: بیست و دو گفتار در پژوهش‌های ایرانی، ۱۳۸۸
کتیبه خارک، ۱۳۸۸
چارتاقی‌های ایران: بررسی پیوند چارتاقی‌ها با زمان و تغییرات میل خورشید، ۱۳۸۹
ایران چیست؟ طرح مسئله پیرامون نام‌های آریا، ایران و فارس، ۱۳۹۰
فراهان‌نامه: نگاهی به فرهنگ و آداب و رسوم مردم فراهان، ۱۳۹۰
گوی بالدار: بررسی سیر تطور یک نقش کیهانی کهن در شرق باستان، ۱۳۹۱
درآمدی بر شکل‌گیری مناسبات مدنی جوامع باستان و غلبه سلطه‌گری، ۱۳۹۱
زیورافزارهای باستانی قفقاز، ۱۳۹۱
سنگ‌نگاره‌های صخره‌ای ایران، ۱۳۹۱

اکنون آن مسیر حیات طولانی را که هیچکس در واقع ندیده
و شما خدایان آن مسیر را می‌روید، در مقابل من قرار ده.
مهریخ به من بگو ای اهورا، چگونه من باید مخارج مراسم
قربانی گاو را بدست آورم: ده مادیان با یک اسب نر، و
همچنین یک شتر، پاداشی که به من الهام کرده‌ای ای مزدا.

از گائای زرتشت

فهرست

۹	پیشگفتار
۹	در باره گانا
۱۱	پیشینه پژوهش و ترجمه گانا در جهان
۱۳	پیشینه پژوهش و ترجمه گانا در ایران
۱۷	دستکاری در گانای زرتشت و گمراهی در مطالعات ثانویه
۲۵	نظریات ژان کلنز در باره گانای زرتشت
۲۹	چند یادداشت در باره این ترجمه

گانای زرتشت

۳۱	۱- آهونوئیتی گانا
۳۳	هات ۲۸
۳۹	هات ۲۹
۴۴	هات ۳۰
۴۹	هات ۳۱
۵۴	هات ۳۳
۵۸	هات ۳۴
۶۳	۲- اوستوئیتی گانا
۶۵	هات ۴۳
۷۲	هات ۴۴
۷۸	هات ۴۵
۸۲	هات ۴۶
۸۷	۳- سپنتامنیوگانا
۸۹	هات ۴۷

گائای زرتشت

هات ۴۸ ۹۲

هات ۵۰ ۹۴

۴- وُهو خَشَن اگانا ۹۷

هات ۵۱ ۹۹

۵- وُهی سَنوئیشتی گائا ۱۰۹

هات ۵۳ ۱۱۱

هات ۵۴ ۱۱۶

پیوست‌ها

زمان زندگی زرتشت ۱۱۹

جشن بهار بُد و روز پیام‌آوری زرتشت ۱۳۳

داستان زایش زرتشت ۱۳۷

پیشگفتار

درباره گاتا

گاتا/ گاتها بخش‌های پراکنده و منفصلی در کتاب اوستا و منسوب به زرتشت است. این بخش‌ها در سده نوزدهم میلادی و با پژوهش‌های پیگیرانهٔ اوستاشناسان اروپایی شناسایی شد و از دل اوستا استخراج گردید. واژهٔ گاتا در متون اوستایی برای ناسدن پنج سرود زرتشت بکار رفته است. گاتا اسم مؤنثی است که معنای سرود یا سرودخوانی را می‌دهد و در متون سانسکریت نیز به همین معنا کاربرد دارد. واژهٔ گاتا اکنون به شکل‌های گانه‌ها/ گاتا/ گاتها/ گاهان/ گاسان نیز نوشته می‌شود. سومین حرف اوستایی در واژه گاتا حرفی است که آوای ترکیبی و توأمان «ت» و «ه» را دارد و در زبان فارسی معادل با «ث» و در زبان‌های اروپایی معمولاً معادل با «th» است. حرف «ث» برخلاف اصرار برخی لغت‌دانان اساس عربی صرف ندارد و نخستگاهی در زبان‌های ایرانی باستان نیز دارد. تلفظ و نگارش این واژه به شکل «گاتها» («ت» و «ه» مجزاً) هر چند که متداول است، اما دقیق نیست و در صورت استفاده می‌باید توجه داشت که جز، «ها» نشانه جمع نیست و جدا نوشته نمی‌شود.

گاتا سخن منظوم و شعرگونه‌ای است که ظاهراً به هنگام مراسم دینی پیروان مزدیسنا/ مزدایرستان و به شکل گروهی اجرا و همسرای می‌شده است. این دین با بهدینی مزدیسنا یا زرتشتی که در زمان ساسانیان به وجود آمد، تفاوت دارد. محتوای گاتا با دیگر بخش‌های اوستا تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای دارد و نام‌های امشاسپندان در آن منحصرأ به عنوان اسم معنا آمده‌اند و دلالت بر شخصیتی مینوی نمی‌کنند. بسیاری از پژوهشگران بر این باورند که سرودهای

منظوم گائا- همچون گلستان سعدی- در میان بخش‌های منظوری جای داشته‌اند که آن بخش‌ها به مرور زمان از میان رفته‌اند.

سرایش گائا به موجب اشاره‌ای در بند هشتم یسنای ۵۷ منسوب به زرتشت است. اما گروهی از اوستاشناسان و از جمله ژان کلنز در این انتساب تردید دارند و آنرا محصول سرایندگان و مکاتب گوناگون می‌دانند. چرا که شانزده بار یادکرد از نام زرتشت در گائا، نه در حالت اول شخص مفرد که در حالت سوم شخص غایب یا حاضر بوده است.

زمان سرایش گائا به احتمال با زمان زندگی زرتشت یکسان است و به سده هفتم و ششم پیش از میلاد (همزمان با عصر مادها) باز می‌گردد. گزارش منابع و تاریخ‌نامه‌های ایرانی از زمان زرتشت به اتفاق حاکی از آنست که زرتشت در سال ۶۶۱ پیش از میلاد متولد شده و در سال ۵۸۴ پیش از میلاد درگذشته است (بنگرید به پیوست ۱). با این حال، قدمت و ساخت زبانی و دستوری گائا این گمان را پیش کشیده است که بخش‌هایی از آن تا مدتی پیش از زرتشت سروده شده باشد.

در گائا هیچگونه اشاره و یادکردی از یک نام جغرافیایی وجود ندارد؛ اما به نظر می‌رسد که زبان گائا و مکان سرایش آن با محل زندگی زرتشت یکسان باشد. این مکان به احتمال زیاد در شرق ایران و در سرزمین سیستان/ زابلستان و یا در بلخ باستانی (مزارشریف امروزی) در شمال افغانستان بوده است. شهری که به موجب شاهنامه فردوسی پایتخت گشتاسپ و دین‌پذیری او نیز بوده است.

گائا در پنج فصل با نام‌های سپین «آمونوئیتی گائا»، «اوستوئیتی گائا»، «سپینتامنیوگائا»، «وُهوخشْرا گائا» و «وهیشْتوئیشْتی گائا»، و در ۱۷ بخش (هائیتی/ هات/ ها)، ۲۳۸ بند (وَجَسْتَشْتی/ وَجَسْت)، ۸۹۶ بیت (اَفْسَمَن/ پَتیمان/ گاس) و ۵۵۶۰ واژه سروده شده و از نظر زبان و نگارش، کهن‌ترین بخش اوستای موجود است.

گائا یک کتاب مستقل نیست و هویت مستقلی نیز ندارد؛ بلکه سرودهایی است که در دل هفتاد و دو هات یسنای اوستا پراکنده هستند. هفده بخش گائا را عموماً شامل هات‌های ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۱ و ۵۳ یسنا می‌دانند (شروو هات‌های ۳۲ و ۴۹ و برخی بندها را در جزو گائا نیاورده، اما بند ۱ از هات ۵۴ را بخشی از گائا دانسته است). دلیل پراکنش گائا در دل یسنا دانسته نیست. اما با توجه به تحریف‌ها و دستکاری‌های موبدان زرتشتی ساسانی در یادمان‌های فرهنگی و مکتوب باستانی، می‌توان گمان داد که این کار به منظور حذف و نابودی بخش‌هایی از گائا و جایگزین کردن آنها با محتویات جدیدتر که مطابق با خواست موبدان بوده باشد، روی داده است. غیرمرتبط بودن سرودهای گائا و حتی بسیاری از بندهای یک سرود با یکدیگر و وجود انفصال و خلأ محتوایی در میان آنها، چنین احتمالی را قوت می‌بخشد.

پیشینه پژوهش و ترجمه گائا در جهان

آشنایی با گائا و نخستین ترجمه‌ها از آن سرگذشتی پرفراز و نشیب دارد. زبان گائا که با زبان اوستای نو تفاوت‌هایی دارد، حتی برای مؤلفان متون پهلوی نیز به درستی فهم‌پذیر نبوده است. فردریش اشپیگل (Friedrich Spiegel) از نخستین پژوهشگرانی بود که در سال ۱۸۶۷ و در کتاب «دستور زبان باختری باستان» (Gramatik der Altbaktrischen Sprache) به تفصیل در مورد لهجه گائا و تفاوت آن با دیگر بخش‌های اوستا روشنگری کرد.

ترجمه متن گائا پس از کوشش‌های آغازین دانشمندانی همچون آنکیل دوپرون (Anquetil Duperron)، توماس هید (Thomas Hyde) و اوژن بورنوف (Eugene Burnouf)، به همت ویلهلم گیگر (Wilhelm Geiger) توسعه یافت. او در سال ۱۸۷۹ ترجمه سرودهای یکم، دوم و سوم گائا (هات‌های ۲۸، ۲۹ و ۳۰ یسنا) را در کتاب «دستنامه زبان اوستایی- گرامر،

گزیده متون و واژه‌نامه» (Handbuch der Awestasprache, Gramatik,) در ارلانگن و به زبان آلمانی منتشر کرد.

سپس شارل ژوزف دو هارل (Charles Josef de Harlez) در سال ۱۸۸۱ متن کامل گائا و دیگر بخش‌های اوستا را در کتاب «اوستا» (Avesta) در پاریس و به زبان فرانسه در اختیار جهان زبان‌شناسی و فرهنگ‌شناسی باستانی نهاد.

اندکی پس از آن، کارل فریدریش گلدنر (Karl Friedrich Geldner) در سال ۱۸۸۵ متن کامل و انتقادی اوستا (که در بردارنده گائا نیز بود) به خط اوستایی و با عنوان «اوستا- کتاب مقدس ایرانیان» (Avesta- The Sacred Books of the Parsis) در اشتوتگات به چاپ سپرد. این کتاب نخستین و واپسین متن کامل اوستای اصل در جهان است.

یازده سال پس از دوهارل، جیمز دارمستتر (James Darmesteter) در سال ۱۸۹۲ مجدداً متن کامل گائا و دیگر بخش‌های اوستا را در کتاب «زند- اوستا» (Zend- Avesta) در پاریس و به زبان فرانسه عرضه نمود.

پس از این، کریستیان بارتولومه (Christian Bartholomae) در سال ۱۹۰۵ متن کامل گائا و اوستا را در کتاب «اوستا» (Avesta) در استراسبورگ و به زبان آلمانی منتشر نمود که در زمان خود انقلابی در اوستاشناسی بشمار می‌رفت.

هانس رایشلت (Hans Reichelt) اوستاشناس دیگری بود که در سال ۱۹۱۱ ترجمه گائای او در کتاب «خوانش اوستا» (Avesta Reader) در استراسبورگ به زبان انگلیسی منتشر شد.^۱

^۱ این کتاب با ترجمه جلیل دوستخواه در سال ۱۳۸۳ و با عنوان «رهیافتی به گاهان زرتشت و متن‌های نواوستایی» در تهران منتشر شده است. اما مترجم محترم بجای ترجمه متن گائای رایشلت، متنی که خود قبلاً منتشر کرده بوده را عیناً بجای آن آورده است.

لاورنس میلز (Lawrence Mills) نیز در سال ۱۹۲۵ متن مستقل و متمایز گائا را در کتابی با عنوان «گائا/ گائا» (Gatha) در پاریس و به زبان فرانسه منتشر کرد.

ترجمه دیگری از گائا متعلق به هلموت هومباخ (Helmut Humbach) است که با عنوان «گائای زرتشت» (Die Gathas des Zarathushtra) در سال ۱۹۵۹ در هایدلبرگ به زبان آلمانی منتشر شد. این کتاب در سال ۱۹۹۱ با همکاری ژوزف الفنبین (Josef Horblit Elfenbein) و پرادز اُکتور شیروو بازنگری و ویرایش اساسی شد و با نام «گائای زرتشت و دیگر متن‌های اوستای کهن» (The Gathas of Zarathustra: and the other old Avestan Texts) در هایدلبرگ به زبان انگلیسی منتشر شد. این کتاب هم‌اکنون از معتبرترین ترجمه‌های گائا و همراه با ترجمه مستقل شیروو از گائاها که در سال ۲۰۰۷ منتشر شد، اساس کتاب حاضر است.

در سال ۱۹۷۵ نیز ترجمه از گائا به قلم استنلی ایسلر (Stanley Isler) و با عنوان «گائای زرتشت» (The Gathas of Zarathustra) در لیدن هلند منتشر شد که بحث‌ها و گفتگوهای فراوانی را به همراه داشت.

از جدیدترین ترجمه‌های گائا، متنی است که ژان کلنز (Jean Kellens) و اریک پیرار (Eric Pirart) در کتاب «متون کهن اوستایی» (Les textes vieil-avestiques) عرضه کردند و در فاصله سال‌های ۱۹۸۸ تا ۱۹۹۱ به زبان فرانسه در ویسبادن منتشر گردید.

دانشمندان دیگری نیز همچون هانس رایشلت (Hans Reichelt)، مارتین هوگ (Martin Haug)، ر. روت (R. Roth)، یوهان هنریش هوبشمان (Johann Heinrich Hübschmann)، فردریک کارل آندرآس (Friedrich Carl Andreas)، ژاکوب واکرناگل (Jacob Wackernagel) متن کامل یا گزیده‌ای از گائا را ترجمه و منتشر کردند و بر دانسته‌ها و دانش اوستا و گائاشناسی رونقی افزون‌تر بخشیدند.

پیشینه پژوهش و ترجمه گائادر ایران

نخستین آشنایی ایرانیان با اوستا و گائا پس از ۱۵۰ سال که از آشنایی اروپاییان با اوستا می‌گذشت، اتفاق افتاد. نخستین ترجمه فارسی از متن گائا را ابراهیم پورداود در سال ۱۳۰۵ و بر اساس ترجمه کریستیان بارتولومه در بمبئی (بومبای) منتشر کرد که به دلیل نقصان‌های موجود در ترجمه، یکبار دیگر آنرا ترجمه و ویرایش نموده و در سال ۱۳۳۱ در همان شهر منتشر نمود. ترجمه پورداود برای نخستین بار ایرانیان و زرتشتیان را متوجه گائا و محتوای فراموش‌شده آن کرد. این ترجمه اساس ترجمه و ویرایش دیگری قرار گرفت که جلیل دوستخواه در سال ۱۳۶۴ منتشر کرد و تاکنون بارها تجدید چاپ شده است. بجز این، هشت نفر دیگر نیز گائای زرتشت یا چکیده‌ای از آنرا بر اساس یکی از ترجمه‌های اروپایی و یا با ویرایش ترجمه‌های دیگران منتشر کردند که عبارتند از: موسی جوان، عباس شوشتری (مهرین)، هاشم رضی، علی‌اکبر جعفری، فیروز آذرگشسب، حسین وحیدی، رستم نهزادی و آبتین ساسانفر.

ترجمه پورداود از گائا ترجمه‌ای کاملاً وفادار به متن نیست؛ اما بیشتازی و پیشکسوتی او در ترجمه گائا و دیگر بخش‌های اوستا در خور قدرشناسی فراوان است. این معضل در ترجمه‌ها و ویرایش‌های دیگری که در بالا از آنها یاد شد، شدت بیشتری یافته و تمامی آنها - کم یا زیاد - بنا به ذوق و سلیقه و مطابق با هنجارها و پسندهای امروزی دچار دخل و تصرف و آرایش شده است (بنگرید به بخش بعد).

در دوره معاصر برخی از زرتشتیان مدعی شده‌اند که گائا کتاب دینی آنان است. از آنجا که زرتشتیان هیچگاه چنین کتابی را نمی‌شناخته و در متون دینی آنان نیز یادی از آن نشده است و نیز نسخه‌ای از آنرا هیچگاه در اختیار نداشته‌اند، چنین ادعایی نادرست و شگرف می‌نماید. گائا و محتوای آن (و نیز زرتشت که سراینده احتمالی آن است) ارتباطی با بهدینی زرتشتی که در زمان ساسانیان به وجود آمد، ندارد و شباهتی با احکام و شرایع دینی زرتشتی در آن

دیده نمی‌شود. مابین ادعا در صورتی قابل اعتنا و بررسی است که منبع و سندی تاریخی بر آن صحنه بگذارد و گائا را کتاب دینی زرتشتیان نامیده باشد.

www.ketab.ir